

משיכת ערלה ותקנת הפריעה

ניסן רובין

ערך מתוך: ציון, נ"ד (א'), תשמ"ט, עמ' 105-117.

"משיכת ערלה", כלומר משיכת עור הערלה לאחר המילה, כדי שלא יוכר שאיבר המין נימול, ידועה לנו החל מהמאה השנייה לפסה"ס, ועד למאה השנייה לסה"ס. כיום קשה להבין כיצד ניתן היה לבצע משיכת ערלה, משום שמבחינה טכנית, לאחר המילה (והפריעה), לא נותר מספיק עור שיאפשר כיסוי ראש הפין בערלה הנותרת. מחבר המאמר מראה, ששיטת המילה בתקופה הנדונה היתה שונה, כלומר שבתחילה נהגו במילה ללא פריעה, ומילה בשיטה זו אפשרה משיכת ערלה.

הפריעה עצמה לא נתקדשה אלא לאחר גזירות אדריאנוס, כדי לסתום את הפרצה, ולמנוע מיהודים להוציא עצמם מקהל ישראל, ע"י משיכת ערלתם. אם השערה זו נכונה, הרי שלפנינו דוגמא של שינוי באחת הנורמות המושרות ביותר בהלכה ובחברה היהודית. בספר מקבים א' (י"א-ט"ו) מסופר על "אנשים רעים" מישראל ש"בנו בית מערומים [=גמנסיון] בירושלים כמנהג הגויים, משכו ערלתם, עזבו ברית קודש, התערבו בגויים, ויתמסרו לעשות הרע".

משיכת הערלה נעשתה מרצון, והיתה מקובלת בקרב המתיוונים ביהודה, שהושפעו מהתרבות ההלניסטית של ימי בית תלמי ובית סלווקוס. היו אלו אנשים מקרב האצולה הירושלמית, מהכהונה ומשכבות המנהיגות, אשר התקרבו לבני מעמדם הלא-יהודיים, והם שהחדירו לקהל ישראל את התרבות ההלניסטית. יאסון, הכהן הגדול, עשה את ירושלים לפוליס יוונית, ובתוכה הוקם הגמנסיון שבו הופיעו הצעירים בעירום. אותם נימולים שרצו להשתתף במשחקים והתביישו במילתם, משכו את ערלתם. בדרך כלל ידועים רק אנשים שמשכו ערלתם מרצון, מסיבות אידאולוגיות או תועלתיות. דווקא בעקבות גזירות אנטיוכוס אפיפנס, אשר גזר על איסור המילה, לא ידוע על מושכי עורלה. גם נוצרים משכו בערלתם: "אם נימול האיש המקורא - אל ימשוך ערלתו, ואם ערל הוא - על ימול. אין המילה נחשבה ואין העורלה נחשבה, כי אם מצוות האלוהים" (הראשונה אל הקורינתיים ז' י"ח).

אחת הסיבות למשיכת ערלה בקרב שכבות האצולה היהודית היתה הרצון לקבל אזרחות יוונית בערים ההלניסטיות, אשר תנאי לקבלתה היה החינוך באפביה, ותרגול הגוף בגמנסיון. קבלת האזרחות שחררה את התושבים ממס גולגולת גבוה שהוטל על אזרחים לא-יוונים. צעירים יהודיים שהתאמנו בגמנסיון הוכרו מיד ביהדותם, וזכויותיהם הופרו, ולכן משכו בערלתם כדי שלא יכירו בהם כיהודים. מקור מימי בר-כוכבא מתאר משיכת ערלה בגלל קשיי הזמן (ירושלמי, שבת י"ט ב', י"ז ע"א, וכן יבמות ח' א', ט' ע"א בנוסח שונה במקצת).

הדיון עוסק במילה מחודשת שעל "מושכי ערלה" לעשות, למרות גזירות המילה. מקור זה מראה את היחס שקיבלו אלו מצד החכמים, אשר ראו במשיכת הערלה פרישה

מהציבור, ולכן החמירו בפסיקותיהם. מהדברים לעיל עולה, שבאותה תקופה קל היה למשוך בערלה, ואפילו קרה שהערלה נמשכה מעצמה "משך לו ערלה או שנמשכה מאליה" (יבמות ח' א'; ח' ע"ד). במדרשים שונים מוצאים אישים שחכמים מתיחסים אליהם בשלילה, ובין יתר תכונותיהם השליליות נזכרת משיכת ערלה כדבר מובן מאליה. ר' יהודה בן מספרתא אומר: "עכן מושך בערלתו היה" (בבלי, סנהדרין מ"ד ע"א). ר' יוחנן אומר על המלך יהויקים "שמשך לו ערלה" ועוד.

במשנה, במסכת יבמות (י"ט ב') כתוב: "מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנים עליה אספלנית וכמון". על פי משנה זו, המילה והפריעה הן חלק מתהליך אחד. למרות זאת, כמה פסוקים לאחר מכן (פסוק ו'), נכתב "מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל". אילו הפריעה היתה חלק מהמילה כמסורת עתיקה, לא היה צורך להזהיר בפני האפשרות שלא תהיה פריעה. יתכן איפה, שהפריעה לא הונהגה מלכתחילה, והיא חידוש שנתחדש במשך הזמן. כנראה שהיא הונהגה בגלל משיכת הערלה, שכאמור, היתה ידועה בתקופה זו.

כאשר אין עושים פריעה, לא נפגע קרום הערלה התחתון (ה-ferulum), וניתן למשוך את הערלה בניתוח (או במשיכה מתמדת כלשהי - ר.כ.), ואז מצמיח הקרום שכבת חיפוי חדשה. תיקון הפריעה בימים שלאחר גזירות אדריאנוס, ביטל את האפשרות של משיכת הערלה, משום שהמצב של העור לאחר מילה שיש בה פריעה, אינו מאפשר את המשיכה.

בגלל העובדה שהתקנה היתה חדשה, ראו החכמים צורך לחזקה הן באזהרות והן בהדגשת חשיבות הפריעה. יש אף פירוש האומר שחובת הפריעה היא מן התורה. ע"פ ר' עקיבא, "המול ימול" (בראשית יז יג) מכוון לשתי מילות - אחת למילה ואחת לפריעה.

ראיה נוספת נמצאת בתלמוד הבבלי (יבמות ע"א ע"ב), לפי רב "לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו". החכמים השתמשו במסורת זו גם להסבר בעיה אחרת שהיתה להם: כיצד קיבלו ישראל את התורה בסיני כשהם ערלים, שהרי במצרים לא מלו "שהיו אלו (המצרים) ערלים, ואלו (ישראל)

ערלים)”. הרי לא יעלה על הדעת שיעמדו ערלים בסיני לקבלת התורה.

התשובה היא שגם בהיותם במצרים וגם בהיותם במדבר נימולו, אבל לא פרעו “וכשבאו לארץ ישראל... חזר (יהושע) ומל אותם שנית” (פרקי דרבי אליעזר, כט). במקביל לתקנת הפריעה תוקנה גם תקנה בדבר כריתה מוחלטת של ה”ציצין”, שהן פיסות עור שנשארו מעורלה שלא נכרתה לגמרי, ואשר על פי המשנה, מי שנשארו לו ציצין לא נחשב מהול.

מקור חיצוני, אשר מחזק עוד יותר את הטענה בדבר משיכת העורלה, הוא רופא אלכסנדרוני בשם קלסוס, אשר כתב על שיטות כירורגיות לטיפול בחסרי ערלה. רופא זה, שטיפל בעיקר בנוכרים אשר עברו מילה או שנולדו ללא ערלה, מזכיר שתי שיטות לשחזור ערלה, האחת לחסרי ערלה, ואחת לכאלו ש”נימולו לפי מנהגם של כמה גזעים”, ובכך כיוון גם ליהודים וגם לעמים אחרים, אשר על פי הרודוטוס (היסטוריה II 105, II 36-37) נהגו למול, כמו המצרים (כנראה כוהנים בלבד), הערבים, החבשים, החבשים והפיניקים. הניתוחים האמורים היו כרוכים בסכנה לא קטנה, אולם אלו שהיו מוכנים להסתכן, פתחו לעצמם פתח לכניסה לעולם התרבות ההלניסטי - רומי. גם מנהג המילה השומרוני, אשר משמר מסורות קדומות,

אינו כולל את הפריעה. בנוסף אין אפשרות לדחות את המילה מעבר ליום השמיני, הסנדק הוא למעשה סנדקית, לרוב אמו, ובטקס נותנים לילוד את שמו. על פי השומרונים, הם מעולם לא נהגו במנהג הפריעה, ולא קיבלו את המילה היהודית (כך גם היהודים, אשר לא קיבלו כמובן את המילה השומרונית, ללא הפריעה), ובמעבר בין עדה לעדה, חייב היה ה”מומר” לעבור מילה נוספת.

כל העדויות הנ”ל מצביעות על כיוון אחד: חובת הפריעה (ואיסור השארת הציצין) נקבעה לאחר גזרות אדריאנוס, ובעקבות תהליך ההתבוללות בערים ההלניסטיות, שהתרבו במ מושכי עורלה. התקנה נקבעה כדי שלא תשאר פיסת עור כלשהי שתאפשר משיכת ערלה. הוספת הפריעה הגביהה עוד יותר את המחיצה שבין יהודים לגויים.

המילה שאמורה היתה לטבוע סימן בלתי הפיך לא עמדה במבחן, וניתן היה לבטלה ולחצות גבולות: לצאת מקהל ישראל ולהכנס אליו שנית. תקנת הפריעה הפסיקה אחת ולתמיד אפשרות זו, ושוב אין שומעים על משוכי ערלה בקרב ישראל. כיון שחכמים רצו להשריש את העניין, העמידו את חובת הפריעה והסרת הציצין בדרגה שווה עם המילה עצמה, כך שמוהל אשר לא פרע או לא חתך את כל הציצין, כאילו לא מל.

